

ZAMONAVIY SOLIQ XIZMATLARINING SAMARADORLIGI HAMDA TADBIRKORLIK SUBYEKTLARI FAOLIYATIGA TA'SIRI

Ibragimov Akbarxon

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

ORCID: 0009-0008-1403-5016

akbar3333@bk.ru

Annotatsiya. Mazkur maqolada mamlakatda soliq sohalarida ko'p yillardan buyon soliq ma'murchiligini takomillashtirish bo'yicha rivojlantirish sarhisobi, biznes doiralarning ishonchini yanada mustahkamlashga qaratilgan keng ko'lamli islohotlarni takomillashtirishda hududlararo soliq inspeksiyasini o'rni va ahamiyati yoritilgan. O'zbekiston soliq tizimida amalga oshirilayotgan ayrim muhim islohotlar o'rganilib, xorij tajribasi, mamlakatimizda uni qo'llash bo'yicha ilmiy-amaliy xulosa va takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: soliq siyosati, soliq tushumlari, tahlila-tahlil, xavflar, samaradorlik, raqamli platforma, usullar va vositalar, tahlil, optimallashtirish, soliq imtiyozlari, soliq stavkasi.

ЭФФЕКТИВНОСТЬ СОВРЕМЕННЫХ НАЛОГОВЫХ УСЛУГ И ИХ ВЛИЯНИЕ НА ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ХОЗЯЙСТВУЮЩИХ СУБЪЕКТОВ

Ибрагимов Акбархон

Ташкентский государственный экономический университет

Аннотация. В статье обобщается развитие налогового администрирования в стране за многие годы, роль и значение межрегиональной налоговой инспекции в совершенствовании масштабных реформ, направленных на дальнейшее укрепление доверия деловых кругов. Рассмотрены некоторые важные реформы, реализуемые в налоговой системе Узбекистана, изучен зарубежный опыт, разработаны научно-практические выводы и предложения по их применению в нашей стране.

Ключевые слова: налоговая политика, налоговые поступления, анализ рисков, риски, эффективность, цифровая платформа, методы и инструменты, анализ, оптимизация, налоговые льготы, налоговая ставка.

THE EFFECTIVENESS OF MODERN TAX SERVICES AND THEIR IMPACT ON THE ACTIVITIES OF BUSINESS ENTITIES

Ibragimov Akbarkhon

Tashkent State University of Economics

Abstract. This article summarizes the development of tax administration in the country for many years, the role and importance of interregional tax inspection in improving large-scale reforms aimed at further strengthening the confidence of business circles. Some important reforms being implemented in the tax system of Uzbekistan are studied, foreign experience is studied, scientific and practical conclusions and proposals are developed on its application in our country.

Keywords: tax policy, tax revenues, risk analysis, risks, efficiency, digital platform, methods and tools, analysis, optimization, tax incentives, tax rate.

Kirish.

O'zbekiston Respublikasida so'nggi yillarda amalga oshirilayotgan keng ko'lamli iqtisodiy islohotlar doirasida soliq tizimini soddalashtirish, soliq yukini kamaytirish va jarayonlarni to'liq raqamlashtirish ustuvor vazifa etib belgilandi. Biroq, soliq stavkalarining optimallashtirilishi o'z-ovuzidan budjet tushumlari o'sishini kafolatlamaydi; bu jarayonda soliq to'lovchilar bilan ishlash mexanizmlarini, ya'ni ma'murchilikni sifat jihatdan yangi bosqichga olib chiqish talab etiladi.

Ushbu maqolada mamlakatimizda soliq ma'murchiligining joriy holatini baholash, mavjud mexanizmlarning samaradorlik ko'rsatkichlarini tahlil qilish va xalqaro tajriba asosida uni takomillashtirishning istiqbolli yo'nalishlari ilmiy-amaliy jihatdan tadqiq etiladi.

Adabiyotlar sharhi.

G'arb iqtisodchilari "Fisher, Dornbush va Shmalenzi fikricha, soliq siyosati mustaqil tushuncha hisoblanmaydi. Ular soliq siyosati tushunchasiga fiskal siyosat tushunchasi orqali yondoshadilar. Fiskal siyosat esa davlatning o'z daromadlari va xarajatlari bo'yicha qaror qabul qilishi bo'lib hisoblanadi" - deb ta'kidlashadi (Jo'rayev va Safarov, 2005).

Aronov (2007), Kashin (2007) esa "maksimal soliq siyosatining mazmunini soliq siyosatining asosiy strategiyasi sifatida qaraydi, ya'ni, ularning fikricha, soliqlar sonini oshirish, soliq stavkalarini oshirish, soliq imtiyozlarini kamaytirish soliq siyosatining strategik maqsadlari sifatida qabul qilinishi mumkin" ta'riflaydi.

Mayburov (2007) "soliq islohoti soliq tizimini tubdan o'zgartirishni davlat soliq siyosatining yangi mazmuniga moslashtirish" deb ta'kidlaydi.

Dementeva (n.d.) soliq siyosatini davlat iqtisodiy siyosatining in'ikosi ekanligini, u mustaqil ahamiyatga egaligi va soliqlarning ilmiy nazariyasiga asoslanishi lozimligini ta'kidlaydi. "Amalga oshirilayotgan soliq siyosatining natijalari ko'p jihatdan davlat o'z iqtisodiy siyosatiga qanday tuzatishlar kiritishga majbur ekanligini, soliq tizimini qanday qurish kerakligini belgilaydi"

Karp (2001) Soliq siyosati davlatning o'rta va uzoq muddatli istiqboldagi umumiy moliyaviy siyosatining tarkibiy qismi bo'lib, soliq sohasidagi davlat faoliyati konsepsiyasi, soliq mexanizmi, soliq tizimini boshqarish kabi tushunchalarni o'z ichiga oladi.

Sitnikova (2012) ning fikricha, "konsolidatsiyalashgan soliq to'lovchilar guruhiga kiritishda aktivlarini tan olish yoki maxsus qayta baholash zarur, guruhga kirishdan oldin korxonaning zararlarini o'tkazish tartibi ishlab chiqilishi lozim, konsolidatsiyalashgan soliq to'lovchining moliyaviy-xo'jalik faoliyatining bir xil qiymatga ega bo'lgan sub'ekt sifatida xalqaro e'tirof etilishiga alohida e'tibor qaratilishi lozim".

Darkina (2019) yirik soliq to'lovchilarning xususiyatlari sifatida to'xtalib, "yirik soliq to'lovchilarga quyidagi xususiyatlar xosdir: katta pul oqimi, keng ko'lamli hujjatlar aylanmasi, soddalashtirilgan tizim bo'yicha soliqqa tortiladigan turli tarkibiy bo'linmalarining integratsiyasidan foydalanish, mamlakat ichida ham, chet elda ham turli firmalar bilan hamkorlik mavjudligidir".

Tahlil va natijalar muhokamasi.

Soliq xizmatlarining samaradorligi tadbirkorlik sub'ektlari faoliyatiga va umuman iqtisodiyotga katta ta'sir ko'rsatadi. Soliq xizmatlari bir qator muhim funksiyalarni bajaradi. Jumladan, soliq yig'ish, soliq qonunchiligiga rioya etilishini nazorat qilish, soliq masalalari bo'yicha ma'lumot va maslahatlar berish, nizolarni hal qilish va boshqalar hisoblanadi. Soliq xizmatlari samarali ishlaganda, soliq huquqbuzarliklari darajasini pasaytirishga va biznes sharoitlarini yaxshilashga yordam beradi. Bu qulay investitsiya muhitini yaratadi va iqtisodiy rivojlanishni rag'batlantiradi. Zamonaviy soliq xizmatlari ma'lumotlarni to'plash, qayta ishlash va tahlil qilish uchun zamonaviy texnologiyalar, avtomatlashtirilgan tizimlar va tahliliy vositalardan foydalanadi. Bu ularga soliq tekshiruvlarini yanada aniq va samarali rejalashtirish

hamda o'tkazish, shuningdek soliq qoidabuzarliklari va firibgarlik sxemalarini aniqlash imkonini beradi. Soliq xizmatlarining muhim vazifalaridan biri soliq masalalari bo'yicha ma'lumot va maslahatlar berishdir. Soliq organlari o'z vaqtida va tushunarli ma'lumotlarni taqdim etganda, ular tadbirkorlar va boshqa tadbirkorlik sub'ektlariga soliq qonunchiligiga rioya qilishda yordam berishadi, xato va jarimalardan qochishadi. Biroq, soliq xizmatlarining samaradorligi bilan bog'liq ba'zi muammolar ham mavjud. Ba'zi soliq xizmatlari malakali kadrlar yetishmasligi, eskirgan texnologiyalar yoki cheklangan mablag' tufayli yetarli darajada samarali bo'lmasligi mumkin. Bu soliq deklarasiyalari va soliqni qaytarishning uzoq davom etishiga, shuningdek, soliq majburiyatlarining noto'g'ri hisob-kitoblariga olib kelishi mumkin. Xususan, soliq xizmatlarining samaradorligi tadbirkorlik sub'ektlari faoliyatiga bevosita ta'sir qiladi. Soliq xizmatlari samarali ishlayotgan bo'lsa, bu tadbirkorlikni rivojlantirish, investitsiya muhitini yaxshilash va iqtisodiy o'sishga yordam beradi. Bu, shuningdek, soliq to'lovchilar o'rtasida soliq yukining adolatli taqsimlanishini va soliq qonunchiligiga rioya etilishini ta'minlashga yordam beradi.

Zamonaviy soliq xizmatlarining samaradorligi va ularning tadbirkorlik sub'ektlari faoliyatiga ta'siri bir necha asosiy mezonlar bilan aniqlanishi mumkin. Soliq xizmatlari samaradorligining birinchi mezon soliq qonunchiligiga rioya qilishdir. Soliq xizmatlari fuqarolar va tadbirkorlik sub'ektlarining soliq majburiyatlariga rioya etilishini ta'minlashi, soliq deklarasiyasini topshirishning to'g'riligini va taqdim etilgan ma'lumotlarning ishonchligini tekshirishi kerak. Soliq majburiyatlarining aniq va o'z vaqtida bajarilishi soliq xizmatlarining ishi shunchalik samarali bo'ladi. Ikkinchi mezon - soliq tushumlarini yig'ish samaradorligi hisoblanadi. Soliq xizmatlari soliq to'lovchilardan maksimal soliq yig'ilishini ta'minlashi kerak. Bunga soliq majburiyatlarining o'z vaqtida va to'liq bajarilishini va soliq to'lovchilarning moliyaviy faoliyatini nazorat qilish hamda soliqqa tortish bilan bog'liq qonun hujjatlarining buzilishini aniqlash kiradi. Soliq xizmatlari soliq tushumlarini yig'ishda qanchalik samarali bo'lsa, davlat faoliyati uchun shunchalik ko'p resurslar taqdim etiladi. Samaradorlikning uchinchi mezon tadbirkorlik sub'ektlari uchun soliq xatarlarini minimallashtirishdir. Soliq organlari korxonalar va fuqarolar o'z faoliyatini minimal soliq xavfi bilan amalga oshirishi mumkin bo'lgan sharoitlarni yaratishi kerak. Bunga soliq qonunchiligining ravshanligi va soliq yukining yetarliligi, protseduralarning shaffofligi va soliq organlarining qarorlari ustidan shikoyat qilish imkoniyati kiradi. Bunday sharoitlar tadbirkorlikni rivojlantirishga yordam beradi va investitsiyalarni jalb qiladi. Soliq xizmatlarining xo'jalik yurituvchi sub'ektlar faoliyatiga ta'siri ham ijobiy, ham salbiy bo'lishi mumkin. Ijobiy ta'sir soliq tizimining adolatligini ta'minlash, biznesni rivojlantirishga ko'maklashish va davlat faoliyati uchun zarur mablag'larni jalb qilishda namoyon bo'ladi. Salbiy ta'sir haddan tashqari byurokratiya, ortiqcha soliq yuki va soliq qoidalarining adolatsiz qo'llanilishi bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Zamonaviy soliq xizmatlarining samaradorligi va ularning tadbirkorlik sub'ektlari faoliyatiga ta'siri soliq qonunchiligiga rioya qilish, soliq tushumlarini yig'ish samaradorligi va minimal soliq xatarlari bilan shart-sharoitlarni yaratishga bog'liq.

Zamonaviy soliq xizmatlarining samaradorligi va ularning xo'jalik yurituvchi sub'ektlar faoliyatiga ta'siri mamlakatning iqtisodiy rivojlanishi uchun muhim ahamiyatga ega. Soliq xizmatlari korxonalar faoliyati va xatti-harakatlariga ta'sir qiluvchi bir qator funksiyalarni bajaradi. Soliq xizmatlarining muhim vazifalaridan biri soliqlarni yig'ish va davlatning moliyaviy barqarorligini ta'minlashdir. Muntazam byudjet daromadlari hukumatga ijtimoiy dasturlar, infratuzilma loyihalari va rivojlanishning boshqa ustuvor yo'nalishlarini moliyalashtirish imkonini beradi. Agar soliq xizmati samarali ishlayotgan bo'lsa, u davlatning moliyaviy barqarorligiga hissa qo'shadigan soliqlarning o'z vaqtida va adolatli yig'ilishini ta'minlaydi. Bundan tashqari, soliq xizmatlari soliq qonunchiligiga rioya etilishini nazorat qiladi. Ular soliq to'lovchilarning deklarasiyalarini tekshiradilar, soliqlarni hisoblash va to'lashning to'g'riligini nazorat qiladilar. Bu soliq firibgarligiga qarshi kurashga va soliq

tizimida adolatni ta'minlashga yordam beradi. O'z navbatida, bu bozorning barcha ishtirokchilari uchun teng sharoitlar yaratadi va biznesning soliq tizimiga bo'lgan ishonchini oshiradi. Samarali soliq xizmatlari soliq siyosati va tartibga solish orqali tadbirkorlik sub'ektlari faoliyatiga ham ta'sir ko'rsatadi. Qoida tariqasida, soliq siyosati iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish va ayrim tarmoqlarni rivojlantirishga qaratilgan. Soliq imtiyozlari va past soliq stavkalari investitsiyalarni, ish o'rinlarini yaratish va innovasiyalarni rag'batlantirishi mumkin. Shu bilan birga, soliqlar bozorga ta'sir qilish va iqtisodiyotni tartibga solish vositasi sifatida ishlatilishi mumkin. Agar soliq siyosati to'g'ri ishlab chiqilgan va samarali qo'llanilsa, u biznesni rivojlantirishga yordam beradi, investitsiyalarni rag'batlantiradi va iqtisodiy o'sishga hissa qo'shadi. Va nihoyat, soliq xizmatlarining samaradorligi korxonalar tomonidan ishonch va soliq majburiyatlariga rioya qilish darajasiga ham ta'sir qilishi mumkin. Agar soliq tizimi sodda, shaffof va samarali bo'lsa, korxonalar uchun soliq majburiyatlarini bajarish va jamoat hayotida ishtirok etish osonroq bo'ladi. Natijada, soliq huquqbuzarliklari va to'lovlarni to'lamaslik darajasi kamayadi, bu soliq xizmatiga o'z resurslarini ma'lumotlarni yig'ish va tahliliy tadqiqotlar kabi muhim vazifalarga yo'naltirishga imkon beradi. Zamonaviy soliq xizmatlarining samaradorligi va ularning tadbirkorlik sub'ektlari faoliyatiga ta'siri davlatning moliyaviy barqarorligi, soliq qonunchiligiga, soliq siyosatiga rioya qilish va biznesga ishonch darajasi bilan chambarchas bog'liq. To'g'ri soliq tizimi va uning samarali ishlashi barqaror iqtisodiy rivojlanish hamda qulay investitsiya muhitini yaratishga yordam beradi.

Soliq xizmatlarining samaradorligi va ularning tadbirkorlik sub'ektlari faoliyatiga ta'siri iqtisodiyotni rivojlantirish hamda tadbirkorlikni rag'batlantirishning muhim omillaridir. Soliq xizmatlarining xo'jalik yurituvchi sub'ektlar faoliyatiga ta'sirini turli tomonlardan ko'rib chiqish mumkin. Soliq majburiyatlariga rioya qilish borasida zamonaviy soliq xizmatlari soliqlarni yig'ishda va soliq majburiyatlariga rioya etilishini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Soliq organlari ishining samaradorligi davlatning o'z dasturlari va ijtimoiy ehtiyojlarini moliyalashtirish qobiliyatiga sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkin. Soliqlar adolatli va samarali yig'ilganda, ular moliya tizimining barqarorligiga hissa qo'shadi va bozorning barcha ishtirokchilari uchun teng sharoitlar yaratadi. Mamlakatning soliq siyosati shaffof va bashorat qilinadigan bo'lishi kerak, shunda tadbirkorlar o'z faoliyatini uzoq muddatli rejalashtirishlari mumkin. Soliq organlari aniq qoidalar va ko'rsatmalar berishlari, shuningdek iqtisodiy vaziyatdagi o'zgarishlarga zudlik bilan javob berishlari kerak. Bu tadbirkorlarga oqilona qarorlar qabul qilishga va o'z biznesini rivojlantirishga sarmoya kiritishga yordam beradi. Soliq suiste'mol qilinishga qarshi kurashda soliq organlari soliqlarni noto'g'ri to'lash, yashirin daromadlar va boshqa qonunbuzarliklar kabi soliq huquqbuzarliklariga qarshi faol kurashishlari kerak. Bu barcha tadbirkorlar uchun teng sharoitlar yaratishga yordam beradi hamda bozorda raqobat buzilishining oldini oladi. Soliqqa oid yordamlar berilishida zamonaviy soliq xizmatlari soliq tartib-qoidalarini soddalashtirish va tadbirkorlar uchun soliq yukini kamaytirish uchun ishlashi kerak. Soliq majburiyatlarini bajarish uchun qancha kam vaqt va mablag' kerak bo'lsa, tadbirkorlar o'z bizneslari va innovasiyalarini rivojlantirishga shunchalik ko'p vaqt hamda pul sarflashlari mumkin. Tadbirkorlikni rivojlantirish borasida soliq xizmatlari samarali ishlayotgan va tadbirkorlar uchun qulay shart-sharoitlar yaratilgan bo'lsa, bu biznesni rivojlantirishni rag'batlantiradi va investitsiyalarni jalb qiladi. Soliq stavkalari tadbirkorlarga, ayniqsa kichik va o'rta korxonalarga keraksiz yukni keltirib chiqarmaslik uchun oqilona bo'lishi kerak. Shunday qilib, zamonaviy soliq xizmatlarining samaradorligi xo'jalik yurituvchi sub'ektlar faoliyatini qo'llab-quvvatlashda muhim rol o'ynaydi. Soliq organlarining to'g'ri ishlashi iqtisodiyotni rivojlantirishga, soliq xatarlarini kamaytirishga va tadbirkorlarning soliq solish qoidalari va tartib-qoidalariga bo'lgan ishonchini oshirishga yordam beradi.

Zamonaviy soliq xizmatlarining samaradorligi va ularning xo'jalik yurituvchi sub'ektlar faoliyatiga ta'siri mamlakatda iqtisodiyot va ishbilarmonlik muhitini rivojlantirishning muhim omilidir. Soliq xizmatlari soliq tushumlarini yig'ish, soliq qonunchiligiga rioya yetilishini nazorat qilish, axborot va maslahat xizmatlarini ko'rsatish uchun javobgardir. Soliq

xizmatlarining xo'jalik yurituvchi sub'ektlar faoliyatiga ta'siri ham ijobiy, ham salbiy bo'lishi mumkin. Ijobiy tomoni shundaki, soliq xizmatlarining samaradorligi bozorning barcha ishtirokchilari uchun qulay maydonni ta'minlaydi, soliq qonunchiligi buzilishining oldini oladi va soliq to'lovchilar hamda davlat o'rtasidagi munosabatlarda shaffoflikni yaratadi.

Boshqa tomondan, haddan tashqari byurokratiya va yuqori soliq yuki tadbirkorlik sub'ektlari faoliyatiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Samarali ishlaydigan soliq xizmatlari biznes uchun qiyinchiliklar tug'dirishi, uning rivojlanishini sekinlashtirishi, soliq to'lashdan bo'yin tovlash va qonunchilikka rioya qilmaslikni rag'batlantirishi mumkin. Soliq xizmatlari samaradorligini protsedura va texnologiyalarni takomillashtirish, axborot tizimlaridan foydalanish, jarayonlarni avtomatlashtirish, soliqqa tortishni soddalashtirish va byurokrtiyani kamaytirish orqali oshirish mumkin. Nosozliklar va qarama-qarshiliklarning oldini olish uchun soliq qonunchiligining aniq talqin qilinishini ta'minlash ham muhimdir. Biroq, soliq xizmatlarining samaradorligi faqat soliq tushumlarini maksimal darajada yig'ish bilan bog'liq bo'lmasligi kerak. Shuningdek, maslahat berish, soliq masalalari bo'yicha treninglar o'tkazish, protseduralarni soddalashtirish, soliq yukini kamaytirish va boshqalar kabi biznes uchun imtiyozlarni hisobga olish muhimdir. Bu biznesni rivojlantirish, investitsiyalarni jalb qilish va mamlakatda iqtisodiy muhitni yaxshilash uchun qulay shart-sharoitlarni yaratishga yordam beradi.

Zamonaviy soliq xizmatlari xo'jalik yurituvchi sub'ektlarni qo'llab-quvvatlash va rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Ularning samaradorligi biznesga sezilarli ta'sir ko'rsatadi va uning muvaffaqiyatiga hissa qo'shishi yoki unga to'sqinlik qilishi mumkin. Soliq xizmatlari samaradorligining muhim jihatlaridan biri soliq siyosatining shaffofligi va bashorat qilinishidir. Bunga aniq va tushunarli biznes qoidalari, soliq stavkalari va soliq to'lash tartib-qoidalari kiradi. Soliq tizimi qanchalik shaffof bo'lsa, tadbirkorlik sub'ektlari uchun o'z faoliyatini rejalashtirish va soliq majburiyatlari to'g'risida qaror qabul qilish shunchalik oson bo'ladi.

Yana bir muhim jihat - soliq to'lovlarini yig'ish samaradorligi. Soliq xizmatlari davlat byudjetining moliyaviy barqarorligini ta'minlash uchun soliqlarni samarali va aniq yig'ish imkoniyatiga ega bo'lishi kerak. Buning uchun xizmatlarga soliq to'lovlarini hisobga olish va nazorat qilishning samarali tizimi, shuningdek soliq to'lovchilarning o'z vazifalarini bajarishlari uchun to'g'ri motivasiya kerak. Bundan tashqari, soliq xizmatlari xodimlarning yetarli darajada tayyorgarligi va malakasiga ega bo'lishi kerak. Bunga soliq qonunchiligini bilish, soliq xatarlarini tahlil qilish va baholash, audit o'tkazish va soliq to'lovchilar bilan o'zaro munosabatlar kiradi. Soliq xizmatlarining malakali xodimlari soliq to'lovchilar bilan ishlashni yaxshilashga va soliq hisobotlarini yanada samarali tekshirishga hissa qo'shadilar. Soliq yuki xo'jalik yurituvchi sub'ektlar faoliyatiga muhim ta'sir ko'rsatadi. Yuqori soliq stavkalari biznesga bosim o'tkazishi va uning rivojlanishiga to'sqinlik qilishi mumkin. Shu sababli, soliq organlari davlat yehtiyolarini moliyalashtirish uchun yetarli mablag' to'plash va tadbirkorlik sub'ektlari uchun qulay ishbilarmonlik muhitini ta'minlash o'rtasida maqbul muvozanatga intilishlari kerak. Umuman olganda, zamonaviy soliq xizmatlarining samaradorligi tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash va rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Bu soliq siyosatining shaffofligi va bashorat qilinishini oshirish, soliq to'lovlarini samarali yig'ish, xodimlarning soliq vakolatlari va muvozanatli soliq yukini oshirishga yordam beradi.

Soliq xizmatlari soliq tushumlarini yig'ish va davlatning moliyaviy barqarorligini ta'minlash uchun muhimdir. Ular soliq qonunlariga rioya yetilishini ta'minlaydi, soliq to'lovchilarning deklarasiyalarini tekshiradi, soliq tekshiruvlarini o'tkazadi va soliq jinoyatlarini tekshiradi. Soliq xizmatlarining samaradorligi tadbirkorlik sub'ektlarining hatti-harakatlariga ta'sir qilishi mumkin. Agar soliq tizimi shaffof, adolatli va samarali bo'lsa, bu qulay ishbilarmonlik muhitini yaratishga yordam beradi. Kompaniyalar soliq organlari bilan o'zaro aloqada va soliq majburiyatlarini bajarishda o'zlarini yanada ishonchli his qilishlari mumkin. Boshqa tomondan, soliq xizmatlarining samarasizligi korrupsiya, asossiz byurokratiya va soliqlarning oldindan aytib bo'lmaydigan o'zgarishiga olib kelishi mumkin.

Bunday sharoitlar noqulay ishbilarmonlik muhitini yaratadi va investorlarni qo'rqitishi mumkin. Soliq xizmatlarining samaradorligi iqtisodiyotning barqarorligi va rivojlanishini ta'minlash uchun juda muhimdir. Soliq organlari yaxshi ishlaydigan mamlakatlar odatda investitsiyalarni jalb qilish va rivojlanayotgan biznes sektorini yaratish uchun yaxshi mavqega ega.

Ko'pgina iqtisodiy tadqiqotlarga ko'ra, soliq xizmatlarining samaradorligi iqtisodiyotning barqarorligi va uning rivojlanishiga bevosita ta'sir qiladi. Bunday bo'lganiga misollar:

1. Soliq tushumlarini yig'ish: soliq xizmatlari soliq tushumlarini yig'ishda muhim rol o'ynaydi. Ushbu daromadlar hukumatga davlat dasturlarini moliyalashtirish, infratuzilma va ijtimoiy xizmatlarga sarmoya kiritish imkonini beradi. Agar soliq tizimi samarali bo'lsa va barcha soliqlar o'z vaqtida yig'ilsa, bu iqtisodiyotni rivojlantirish uchun barqaror va ishonchli moliyalashtirish manbasini ta'minlaydi.

2. Soliq to'lashdan bo'yin tovlashga qarshi kurash: samarali soliq xizmatlari soliq to'lashdan bo'yin tovlashga qarshi kurashda yordam berishi mumkin. Bu soliq yuklarini taqsimlash tizimida adolatni ta'minlash uchun muhimdir. Iqtisodiyot bilan shug'ullanadigan barcha tarmoqlar tegishli soliqlarni to'lasa, bu jamiyatda tenglik va adolatga yordam beradi.

3. Ishonchni oshirish: agar soliq tizimi samarali va shaffof ishlayotgan bo'lsa, unda fuqarolar hamda korxonalar hukumatga va umuman iqtisodiyotga ko'proq ishonadilar. Bu iqtisodiy o'sishga hissa qo'shishi mumkin bo'lgan xorijiy investitsiyalarni jalb qilish va tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirish uchun muhimdir.

4. Iqtisodiy rejalashtirishni takomillashtirish: soliq organlari daromadlar, xarajatlar va umuman iqtisodiy faoliyat to'g'risida ma'lumot to'plashlari mumkin. Ushbu ma'lumotdan iqtisodiy rejalashtirishni takomillashtirish, byudjet siyosatini ishlab chiqish va iqtisodiyotdagi tendensiyalarni tahlil qilish uchun foydalanish mumkin. Samarali soliq xizmatlari hukumatga iqtisodiyotning barqarorligi va rivojlanishiga hissa qo'shadigan mazmunli qarorlar qabul qilishga yordam beradi.

5. Korrupsiyani kamaytirish: soliq xizmatlarining samarali ishlashi tizimdagi korrupsiyani kamaytirishga yordam beradi. Soliq yig'ish jarayonlari shaffof va yaxshi boshqarilsa, bu firibgarlik va insofsiz amaliyotlar imkoniyatlarini kamaytiradi. Bu soliq yig'ish, soliq yukini adolatli taqsimlashga yordam beradi, ishonchni oshiradi va iqtisodiy rejalashtirishni yaxshilaydi.

Soliq ma'muriyatchiligi bo'yicha hududlarda jismoniy shaxslarga xizmat ko'rsatishni tashkil etish tartibi bo'yicha bir qator vazifalar belgilangan. Unga ko'ra, davlat soliq xizmati organlarining jismoniy shaxslarga xizmat ko'rsatish bo'limidan hududlarga biriktirilgan xodimlar faoliyatini, asosiy vazifalari va funksiyalarini, huquqlari va majburiyatlarini, ularni hududga biriktirish va rotasiya qilish tartib-qoidalarini belgilangan.

Quyidagilar hududga biriktirilgan xodimning asosiy vazifalari hisoblanadi:

mol-mulk solig'i va yer solig'ini to'lovchi jismoniy shaxslarni, shuningdek tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanayotgan jismoniy shaxslarni hisobga olish;

mol-mulk solig'i va yer solig'ini to'lovchi jismoniy shaxslar, shuningdek tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanayotgan jismoniy shaxslar tomonidan tegishli soliqlarni o'z vaqtida to'lashlarini tashkil qilish;

aholi o'rtasida soliq qonunchiligi va siyosatini targ'ibot tashviqot qilish, soliq to'lovchilarning huquq va majburiyatlari borasida tushuntirish ishlarini olib borish.

Hududga biriktirilgan xodim o'ziga yuklangan vazifalarga muvofiq quyidagi funksiyalarni amalga oshiradi:

a) mol-mulk solig'i va yer solig'ini to'lovchi jismoniy shaxslarni, shuningdek tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanayotgan jismoniy shaxslarni hisobga olish sohasida:

biriktirilgan hududda soliq majburiyati yangidan yuzaga kelgan soliq to'lovchilarning soliq solish ob'ektlarini o'rganib boradi;

davlat ro'yxatidan o'tkazilmagan soliq solish ob'ektlari yuzasidan tegishli tartibda ro'yxatga olish hamda soliq to'lovchining javobgarligini ko'rib chiqish uchun vakolatli idoralarga taqdimnoma yuborilishini ta'minlaydi;

biriktirilgan hududda soliq solish ob'ektlarining qiymati, miqdori, fizik hamda boshqa tavsiflaridagi o'zgarishlar aniqlanganda, vakolatli idoralarga qayta o'lchash va baholash yuzasidan so'rovnoma kiritadi;

biriktirilgan hududda tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanayotgan jismoniy shaxslarning davlat ro'yxatidan o'tganligini, tegishli tartibda faoliyat yuritayotganligini o'rganib boradi;

davlat ro'yxatidan o'tmasdan tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanayotgan jismoniy shaxslarning huquqbuzarliklari bo'yicha bayonnoma tuzadi hamda uning javobgarligini ko'rib chiqish uchun davlat soliq inspeksiyasi rahbariyatiga bildirishnoma kiritadi;

mol-mulkini ijaraga berishdan daromad olayotgan jismoniy shaxslarni tegishli tartibda ro'yxatdan o'tganligini o'rganib boradi; har bir xodim o'ziga biriktirilgan hududdagi foydalanilmayotgan ob'ektlarni aniqlaydi va ularga nisbatan qonunchilikda belgilangan tartibda yuqori stavkada soliq hisoblash bo'yicha tegishli tuzilmaga ma'lumotlarni taqdim etadi;

b) mol-mulk solig'i va yer solig'ini to'lovchi jismoniy shaxslar, shuningdek tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanayotgan jismoniy shaxslar tomonidan tegishli soliqlarni o'z vaqtida to'lashlarini tashkil qilish sohasida:

mol-mulk solig'i va yer solig'ini to'lovchi jismoniy shaxslarga belgilangan muddatlarda to'lov xabarnomasi yetkazilishini ta'minlaydi;

tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanayotgan jismoniy shaxslar tomonidan tegishli soliqlar va boshqa to'lovlarni belgilangan tartibda to'lashlarini tashkil qiladi;

vakolatli idoralar tomonidan mol-mulk solig'i, yer solig'i, tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanuvchi jismoniy shaxslar to'laydigan soliqlar va boshqa to'lovlarning soliq solinadigan bazasini o'lchash ishlarida ishtirok etadi hamda tafovut aniqlangan taqdirda qo'shimcha soliqlar va boshqa to'lovlarni qayta hisoblaydi;

v) aholi o'rtasida soliq qonunchiligi va siyosatini targ'ibot tashviqot qilish, soliq to'lovchilarning huquq va majburiyatlari borasida tushuntirish ishlarini olib borish sohasida biriktirilgan hududida soliq qonunchiligi hamda ma'muriyatchiligi bo'yicha targ'ibot-tashviqot tadbirlarini tashkil etadi, shuningdek, O'zbekiston Respublikasining "Jismoniy va yuridik shaxslarning murojaatlari to'g'risida"gi Qonuni talablari asosida kelib tushgan murojaatlarni ko'rib chiqilishini ta'minlaydi.

Hududga biriktirilgan xodim o'z huquqlari mavjud bo'lib unda, mol-mulk solig'i, yer solig'i, tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanuvchi jismoniy shaxslar tomonidan to'laydigan soliqlar va boshqa to'lovlar yuzasidan soliq qonunchiligi hamda ma'muriyatchiligini takomillashtirish bo'yicha davlat soliq inspeksiyasi rahbariyatiga takliflar kiritadi. Biriktirilgan hududda mol-mulk solig'i, yer solig'i, tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanuvchi jismoniy shaxslar tomonidan to'laydigan soliqlar va boshqa to'lovlar bo'yicha ko'p miqdorda qo'shimcha manba aniqlaganligi va undirilishini ta'minlaganligi uchun mukofotlar va boshqa turdagi moddiy rag'batlantirishlar olish, navbatdan tashqari maxsus unvonga tavsiya etadi. O'zbekiston Respublikasini, davlat va jamiyatning qonuniy manfaatlari, huquqlari va erkinliklarini himoya qilishdagi faol ishtiroki uchun O'zbekiston Respublikasining Davlat mukofotlariga, faxriy unvonlariga tavsiya etadi. Hududga biriktirilgan xodimlar qonunchilikda belgilangan tartibdagi boshqa huquqlarga ega bo'lishi mumkin. Hududga biriktirilgan xodimga bir qator majburiyatlar yuklatilgan. Bunga asosan biriktirilgan hududdagi mol-mulk solig'i, yer solig'i, tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanuvchi jismoniy shaxslar tomonidan to'laydigan soliqlar va boshqa to'lovlar bo'yicha fuqarolarning murojaatlari bilan ishlaydi. Soliq qonunchiligi, siyosati va ma'muriyatchiligini to'g'ri talqin qilish; davlat soliq xizmati organlarini va xodimlarini munosib ifoda etadi.

Korrupsiya va qonunbuzilish holatlariga murosasiz munosabatda bo'lish, xususan bunday holatlarda normativ-huquqiy hujjatlarda nazarda tutilgan majburiyatlarni kechiktirmasdan bajaradi. Xizmat faoliyati davomida soliqqa oid huquqbuzarlik holatlarini belgilangan tartibda rasmiylashtiradi, birlashtirilgan hudud bo'yicha soliq solish ob'ektlari soni, hisoblangan, undirilgan soliqlar va to'lovlar summalari, mavjud soliq qarzi miqdori to'g'risidagi hisobot yuritadi. (hisobot shakli Soliq qo'mitasi tomonidan belgilanadi). Hududga birlashtirilgan xodim o'z vazifalarini bajarishda fuqarolar yig'inlari faollari, ichki ishlar organlarining profilaktika inspektorlari va boshqa idoralar mas'ullari bilan hamkorlik qiladi.

Xodimlarni hududga birlashtirish va ularni rotasiya qilish davlat soliq inspeksiyasi boshlig'ining buyrug'iga asosan amalga oshiriladi. Soliq inspeksiyasi boshlig'ining hududga birlashtirish to'g'risidagi buyrug'ida hudud tarkibiga kiritilgan fuqarolar yig'inlari nomi, hududga birlashtirilayotgan xodimning ismi, familiyasi, otasining ismi, lavozimi ko'rsatiladi. Mazkur buyruq xodimlarga imzo qo'ydirish yo'li bilan tanishtiriladi. Hududga birlashtirilgan xodim ish joyida bo'lmaganda yoki lavozim vakant bo'lganida mazkur hudud boshqa xodimga birlashtiriladi. Soliq inspeksiyasining jismoniy shaxslarga xizmat ko'rsatish bo'limi boshlig'i tomonidan har bir hududning quyidagi ko'rsatkichlari monitoringi yuritiladi:

mol-mulk solig'i va yer solig'ini to'lovchi jismoniy shaxslar, tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanayotgan jismoniy shaxslar soni;

ushbu toifadagi jismoniy shaxslarga hisoblangan, to'langan soliq va boshqa to'lovlar hamda soliq qarzi miqdori; hududda mol-mulk solig'i va yer solig'ini to'lovchi jismoniy shaxslar, tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanayotgan jismoniy shaxslar tomonidan yo'l qo'yilgan soliqqa oid huquqbuzarliklar soni;

hududda mol-mulk solig'i va yer solig'ini to'lovchi jismoniy shaxslar, tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanayotgan jismoniy shaxslar tomonidan boshqa soliq majburiyatlarining bajarilishi;

hududdagi mol-mulk solig'i va yer solig'ini to'lovchi jismoniy shaxslar, tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanayotgan jismoniy shaxslar bo'yicha murojaatlari natijalari;

ushbu ko'rsatkichlarning ma'lum bir davrdagi o'zgarishlari dinamikasi va sabablari. Monitoring ma'lumotlari zaruriyatga qarab, onlayn (real vaqt rejimida), kunlik, haftalik, o'n kunlik, oylik va boshqa davrlarda yangilanishi joriy qilinadi.

Hududdagi soliq solish ob'ektlarini hisobga olish, soliqlar va boshqa to'lovlarni hisoblash, ularni byudjetga undirilishini tashkil etish Soliq kodeksi hamda boshqa normativ-huquqiy hujjatlarga muvofiq amalga oshiriladi. Hududga birlashtirilgan xodim mol-mulk solig'i, yer solig'i, tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanayotgan jismoniy shaxslar tomonidan soliqlar va yig'imlarni qabul qilishda to'lov terminallari va "Soliqlarni aqlli yig'ish tizimi"dagi jihozlardan foydalanadi. Hududga birlashtirilgan xodim yuklatilgan vazifalarini bajarishda ommaviy axborot vositalari, shu jumladan televidenie, radio, gazeta va internetdan qonunchilikda belgilangan tartibda foydalanishi mumkin.

Soliq xizmati organlarida interaktiv xizmatlar va axborot-kommunikasiya texnologiyalariga xizmat ko'rsatish bo'limi mavjud bo'lib unda, boshqarmaning asosiy vazifalari hisoblanadi:

soliq ma'muriyatchiligi jarayoniga zamonaviy axborot kommunikasiya texnologiyalarini joriy etish; davlat soliq xizmati organlarining axborot tizimlari xavfsizligini ta'minlash;

soliq to'lovchilarga to'g'ridan-to'g'ri muloqotsiz elektron davlat xizmat ko'rsatishga to'liq o'tish yo'li orqali soliq to'lovchilar bilan ishlashni takomillashtirish;

yagona integrasiyalashtirilgan axborot resurs bazasining uzluksiz ishlashini ta'minlash; ma'lumotlar uzatish korporativ tarmog'i ekspluatatsiyasini tashkil etish hisoblanadi.

Soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatish maqsadida soliq to'lovchining tanloviga ko'ra soliq organlari tomonidan soliq hisobotini shakllantirish tartibi ishlab chiqarish lozim. Ushbu tartib soliq organi tomonidan qo'shilgan qiymat solig'i, aylanmadan olinadigan soliq (qat'iy belgilangan summadagi soliqni to'lashga o'tgan soliq to'lovchilar bundan mustasno) hamda

yuridik shaxslardan olinadigan mol-mulk va yer soliqlarining soliq hisobotini shakllantirish tartibini belgilaydi. Tartib talablari soliq to'lovchining tashabbusi bilan yoki soliq tekshiruvlari natijasida qayta aniqlashtirilgan soliq hisobotlarini shakllantirish hamda taqdim etish holatlariga nisbatan tatbiq etilmasligi lozim. Soliq to'lovchining tashabbusi bilan yoki soliq tekshiruvlari natijasida qayta aniqlashtirilgan soliq hisobotlarini shakllantirish va taqdim etish tartibi qonunchilik hujjatlariga muvofiq belgilanadi. Tartibda alohida quyidagi asosiy tushunchalarga ta'riflar berib ketganmiz. Bunda, ichki manbalar – soliq to'lovchilar taqdim etgan soliq va moliyaviy hisobotlar, o'tkazilgan xronometraj, soliq monitoringi, ko'zdan kechirish va soliq tekshiruvi natijalariga oid soliq organlarining axborot tizimlarida, shuningdek, elektron hisobvaraqa-faktura, onlayn nazorat-kassa texnikasi, elektron to'lov cheklari, soliq organlarining "E-imtiyoz" dasturi hamda qonunchilikda taqiqlanmagan boshqa manbalardan olingan ma'lumotlar hisoblanadi. Shuning bilan birgalikda, tashqi manbalar to'g'risida ta'rif berishimiz lozim bo'ladi, ya'ni O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi va boshqa qonunchilik hujjatlariga muvofiq soliq organlariga ma'lumotlar taqdim etish majburiyati yuklatilgan organlar, muassasalar va tashkilotlarning ma'lumotlari deb yuritiladi. Yana asosiy ta'riflardan soliq to'lovchining tanlovi, ya'ni tegishli soliq hisobotlarini o'z xohishi yoki soliq organlari tomonidan shakllantirishga (tuzishga) nisbatan bo'lgan huquq bo'lib, u bilan birgalikda soliq organlari tomonidan shakllantirilgan soliq hisoboti mavjud unga, ichki va tashqi manbalar asosida soliq organlari tomonidan avtomatik ravishda shakllantirilgan, joriy soliq davri uchun soliq to'lovchilarning va soliq agentlarining soliq majburiyatlarini aniqlashga asos bo'lib xizmat qiladigan hujjatlar kiradi.

Soliq hisobotida ko'rsatilgan ma'lumotlarning to'g'riligi uchun javobgarlik soliq to'lovchining yoki soliq agentining zimmasiga yuklanadi. Agar tekshiruvdan oldingi tahlil chog'ida soliq organlari tomonidan shakllantirilgan soliq hisoboti bilan soliq organidagi yangilangan ma'lumotlar o'rtasida tafovutlar va (yoki) xatolar aniqlansa soliq to'lovchi ushbu soliq hisobotiga zarur tuzatishlarni kiritishi va soliq organiga aniqlashtirilgan soliq hisobotini yoki aniqlangan tafovutlarning asosnomasini taqdim etishi lozim. Soliq to'lovchilarning majburiyatlari bo'yicha esa soliq to'lovchilar soliq hisobotlarini shakllantirish uchun zarur bo'lgan ko'rsatkichlar raqamlarini soliq to'lovchilarning shaxsiy kabinetlaridagi interaktiv xizmatlar orqali hisobot oyidan keyingi oyning o'ninchi kundan kechiktirmay kiritishi va qonunchilik hujjatlarida belgilangan imtiyozlardan foydalanishi uchun soliq imtiyozlarini soliq organlarining axborot tizimlaridan foydalangan holda, soliq imtiyozlarining har bir turiga maxsus identifikatsiya kodi asosida hisobga olishi lozim, bunda tovar (xizmat)larga berilgan imtiyozlar bundan mustasno hisoblanadi.

Soliq organlari tomonidan shakllantirilgan soliq hisobotlarini to'g'riligi va to'liqligi bo'yicha tasdiqlagandan so'ng zarur tuzatishlar kiritmaganliklari uchun qonunchilik hujjatlarida belgilangan tartibda javobgar hisoblanadi. Soliq organi tomonidan shakllantirilgan soliq hisobotini qabul qilish tartibi bo'yicha soliq organlari tomonidan shakllantirilgan soliq hisobotlari soliq hisobotini topshirishning Soliq kodeksida belgilangan muddatidan kechiktirilmagan holda soliq to'lovchilar tomonidan shaxsiy kabineti orqali tasdiqlanishi lozim. Soliq to'lovchilarga soliq organlari tomonidan tuzilgan soliq hisobotlari qabul qilinganligini shaxsiy kabineti orqali aniqlash imkoniyati yaratiladi.

Soliq ma'muriyatchiligi organlarida soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatishni takomillashtirish soliq bazasining samaradorligini oshirishga yordam beradi. Bunga turli xil chora-tadbirlar orqali erishish mumkin, masalan: Protseduralarni soddalashtirish va soliq to'lovchilarga byurokratik yukni kamaytirish borasida soliq ma'muriyatchiligining protseduralari qanchalik sodd va ravshan bo'lsa, soliq to'lovchilar tomonidan xatolar va kam hisobot berish ehtimoli kamroq bo'ladi. Soliq hisobotlari va so'rovlarini topshirish uchun elektron xizmatlar hamda onlayn platformalarni ishlab chiqish va joriy yetishda, soliq to'lovchilarning soliq organlariga murojaat qilish vaqti va xarajatlarini kamaytirishga yordam beradi. Soliq majburiyatlari va qoidalari to'g'risida yanada qulayroq hamda tushunarli

ma'lumotlarni taqdim etishda soliq to'lovchilarga o'z majburiyatlarini to'g'ri baholashga va buzilishlarning oldini olishga yordam beradi. Mijozlarga xizmat ko'rsatish sohasida soliq mutaxassislarini tayyorlash va qo'llab-quvvatlashda malakali kadrlar soliq to'lovchilarning muammolarini samarali hal qila oladi, bu ularning qondirilishi va soliq majburiyatlariga rioya etilishini oshirishga yordam beradi. Soliq to'lovchi xizmatlarini takomillashtirish nafaqat soliq organlari va soliq to'lovchilar o'rtasidagi o'zaro munosabatlarni optimallashtirishga yordam beradi, balki soliq yig'ish samaradorligini oshirishi va soliq bazasini ko'paytirishi mumkin.

Xulosa va takliflar.

Soliq tekshiruvlarini tayinlashda korrupsiyani cheklash uchun to'liq avtomatlashtirilgan "Risk-analiz" tizimini yanada takomillashtirish. Nizolarni sudgacha hal qilish (apellyatsiya) tizimini raqamlashtirish va shaffofligini ta'minlash. "Smart Compliance": Soliq to'lovchi xatoga yo'l qo'ymasidan oldin tizim orqali "proaktiv ogohlantirish" mexanizmini joriy etish. "Yashirin iqtisodiyot" da yurgan subyektlarni raqamli monitoring (elektron hisob-faktura, onlayn NKM) orqali rasmiy sektorga o'tkazish. Soliq organlarini "nazorat qiluvchi" organdan tadbirkorga "ko'maklashuvchi servis" organiga aylantirish.

Adabiyotlar/Lumepamuya/References:

Soliq qo'mitasi (n.d.) Ma'lumotlar. Available at: <https://www.soliq.uz>

Аронов А.В., Кашин В.А. (2007) Налоги и налогообложение: учебное пособие. Москва: Магистр.

Даркина Ю.А. (2019) Особенности налогового администрирования крупнейших налогоплательщиков. Interactive Science, 3(37).

Дементева Н.М. (n.d.) Налоговая политика государства. Available at: https://nsuem.ru/science/publications/science_notes/issue.php?ELEMENT_ID=1689

Жўраев А., Сафаров Ғ. (2005) Солиқ назарияси. Ўқув қўлланма. Тошкент: Iqtisod-moliya.

Камалнев Т.Ш. (2009) Налоговое администрирование крупнейших налогоплательщиков. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата экономических наук. Москва.

Карп М.В. (2001) Налоговый менеджмент. Учебник для вузов. Москва: Юнити-Дана.

Майбуров И.А. (2007) Налоги и налогообложение. Учебник для студентов вузов. Москва: Юнити-Дана.

Ситникова О.В. (2012) Совершенствование налогообложения крупнейших консолидированных налогоплательщиков. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата экономических наук. Москва.

Юнак А.А. (2009) Проблемы правового регулирования налогового контроля и учета крупнейших налогоплательщиков. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва.